

Manevi Danışmanlık, ÇEDES vs. Dogmanın Kurumsal Görünümü

Ünal Özmen¹

Manevi rehberlik, Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) ile Adalet Bakanlığı arasında 2001 yılında imzalanıp 2012 yılında güncellenen² Cezaevlerinde Dini Hizmet Sunumu Protokolüne dâhil edilmiş, 2019 yılında da din hizmetlerinden ayrı ek bir faaliyet olarak Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri adı altında protokole bağlanmıştır. Benzer bir protokol hasta, hasta yakını ve sağlık personelini kapsayacak şekilde Sağlık Bakanlığı ile DİB arasında imzalanmıştır³. Protokollerde manevi danışmanlık, “Bireylerin ruhsal ve manevi ihtiyaçlarına cevap vermek, toplumsal barış ve huzuru desteklemek amacıyla yürütülen profesyonel bir hizmet” olarak tanımlanır.

Diyanet İşleri Başkanlığı ile Sağlık Bakanlığı arasında 2015’te imzalanan Hastanelerde Manevi Destek Sunmaya Yönelik İşbirliği Protokolünden beklenen “Hastaların iyileşmelerine katkıda bulunmak, moral motivasyon ve manevi destek sağlamak, dini ve manevi konularda danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunmaktır.” Protokol, Sağlık Bakanlığını “Görevlendirilen din görevlisine çalışma odası temin etmek, odayı tefriş etmek, emniyetli ve huzurlu bir ortamda çalışmalarını sağlamakla yükümlü” kılıyor. Süre sınırı olmayan bu protokolle, Sağlık Bakanlığı, tıbbi müdahale için sağlık kuruluşlarına başvuran hastaları imamlara, müezzinlere ve diğer din görevlilerine yönlendirmektedir.

Cezaevi ve hastanelerde uygulanan Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri, Çevre Duyarlıyım Değerlerime Sahip Çıkıyorum Projesi (ÇEDES) olarak 2021’de Milli Eğitim Bakanlığına bağlı ortaokul ve imam hatip okullarında, 2023’te de ek bir protokolle okul öncesi dâhil MEB’e bağlı tüm örgün eğitim

¹ozmenu@gmail.com

²<https://dinhizmetleri.diyaret.gov.tr/Documents/Ceza%20%C4%B0nfaz%20Kurumlar%C4%B1%20Din%20Hizmetleri%20Rehberi.pdf>

³<https://dinhizmetleri.diyaret.gov.tr/Documents/Sa%C4%9Fl%C4%B1k%20Bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20Protokol%C3%BC.pdf>

kurumları ile Gençlik ve Spor Bakanlığı (GSB) yurt ve gençlik merkezlerini kapsayacak şekilde genişletildi.⁴

Millî Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Gençlik ve Spor Bakanlığı arasında düzenlenen ÇEDES protokolüne göre her düzeydeki okul, yurt, toplanma yeri, lokal, kafe ve gençlik merkezi gibi mekanlarda içeriğini ve öğreticilerini DİB'in belirlediği eğitim verilir. Protokol, MEB ve GSB'ye okulları ve gençlik merkezlerini ÇEDES eğitimine uygun hale getirme, Diyanet'e ise projenin müfredat ve materyalini hazırlama ve öğreticileri belirleme görev veriyor. Beş yılda bir yenilenmesi öngörülen protokolün amacı "(Öğrencilerin) milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerimizi benimseyen koruyan ve geliştiren fertler olmalarına, ...milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerimizi kendi yaşantılarında inşa etmiş; akl-ı selim, kalb-i selim ve zevk-i selim sahibi, bedensel ve sosyal bakımdan dengeli bireyler olarak yetiştirilmesine katkı sağlamak" olarak tanımlanıyor.

ÇEDES'in tek tümede toplanan bu amacının yarısı 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'ndan diğer yarısı MEB'in 2023'te yayımladığı ve halen tartışılan Türkiye Yüzyılı Maarif Modelinden kes-kopyala-yapıştır yoluyla alınmış. Bu amaç ifadesi, ÇEDES'in, MEB'in amacını gerçekleştirmeye talip bir proje olduğunu söylüyor. Öyleyse MEB, mevzuatın kendisine verdiği yükümlülükleri neden Diyanetee devrediyor? Bu bize ÇEDES'in eğitimin değil, Diyanet'in amacına hizmet etmek üzere projelendirdiğini anlatıyor.

Hepsi bu kadar değil, MEB'in eğitime pedagoji dışı müdahalede bulunmak üzere protokol imzalayıp eğitim kurumlarına davet ettiği başka ortakları da var. Bunların birkaçını anımsayalım:

TÜRGEV (2016): TÜRGEV ile imzalanan kurs protokolü, MEB'in TÜRGEV'den hizmet satın almasını öngörüyor. Protokol TÜRGEV'e maliyeti MEB tarafından karşılanmak koşuluyla okullarda denetimsiz hareket imkânı sunuyor.

Ensar Vakfı (2017): MEB'in Ensar Vakfı ile Çeşitli Eğitim, Seminer ve Sosyal Etkinlikler Düzenlenmesine Dair İşbirliği Protokolü, vakıf tarafından görevlendirilen öğretmenlerin ücretlerinin MEB tarafından ödenmesi dâhil, tüm giderleri MEB tarafından karşılanmak üzere Ensar Vakfı'na, ortaöğretim kurumlarında öğrenci kulüpleri kurma, eğitim, seminer, proje, gezi, kitap okuma, yarışma düzenleme, kamp açma, yaz okulu gibi etkinlikler düzenleyebilme yetkisi veriyor.

Diyanet Vakfı: MEB'in, Diyanet Vakfı ile imzaladığı ayrı bir protokol, okul öncesi eğitim kurumlarında (4-6 yaş çocuklar) Kuran kursu açılmasına olanak sağlıyor.

TÜGVA (2021): Milli Eğitim Bakanlığı, TÜGVA ile "Medeniyet ve Değerler Protokolü" imzaladı. Protokol TÜGVA'ya okul ve derslikleri tahsis etmenin yanı

⁴ <https://dinhizmetleri.diyamet.gov.tr/Documents/%C3%87EDES%20Protokol%C3%BC.pdf>

sıra “Bakanlığa bağlı resmî ilköğretim ve ortaöğretim kurumları/okullarında eğitime devam eden öğrencilere; millî, manevi, ahlaki, insani ve kültürel değerlerin kazandırılması kapsamında kulüp çalışmaları, sosyal, kültürel, sanatsal, bilimsel, sportif, teknolojik etkinlikler, proje çalışmaları, yarışmalar ile kurs düzenlenmesine” izin veriyor. Vakıf, Kasım 2025’te 1400 kişiyi Umre ziyareti için Mekke ve Medine’ye götürdü. BirGün Gazetesi’nin haberine göre 1400 kişinin 40 milyon TL tutarındaki otel ve ulaşım giderlerini DİB karşıladı. ⁵

Hayrat Vakfı (2018): Süleymanlılar ve Nur Cemaatinin Nakşibendi koluna bağlı Hayrat Vakfı ile MEB arasında “Değerler Eğitimi” adı altında işbirliği protokolü imzalandı. 2025’te yinelenen protokol, Hayrat Vakfına “Osmanlı Türkçesi dersinin tanıtımı, teşviki ve değerler eğitimi konularında yönetici, öğretmen ve öğrencilere yönelik seminer, panel, konferans, kurs ve tanıtım faaliyetleri gerçekleştirme” yetkisi veriyor.

İHH (2016): MEB, Katar merkezli Katar Charity (Katar Hayır Derneği) ile iltisaklı olduğu iddia edilen İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı (İHH) ile Suriyeli öğrencilere yönelik faaliyetlerde bulunmak üzere işbirliği belgesi imzaladı.

İnsan Vakfı (2016): MEB, yasadışı İslamcı bir örgüt ile bağlantılı olduğu iddia edilen Akıncılar Derneği ve İnsan ve Medeniyet Hareketi’nin uzantısı olan İnsan Vakfı’nın Mescitsiz Okul Kalmasın kampanyası düzenlemesini onayladı.

Ülkü Ocakları (2024): MEB, 31.12.2024 tarihinde Ülkü Ocakları ile imzaladığı Millî ve Manevi Değerlerin Aktarımı Protokolü ile Milliyetçi Hareket Partisi’nin (MHP) gençlik kolu örgütünü ÇEDES projesinin bileşenlerinden biri yapmıştır. Protokol MEB’e kursiyer, yer ve materyal, Ülkü Ocakları’na ise eğitici sağlama görevi veriyor.

MEB ayrıca, Millî Eğitim Bakanı Yusuf Tekin’in kurucusu olduğu Cihannüma Derneği, Bilal Erdoğan’ın başkanı olduğu İlim Yayma Vakfı, İlim Yayma Cemiyeti ve ayrıştırmakta zorlandığımız dernek veya vakıf adı altında örgütlenmiş onlarca tarikat ve cemaat örgütünün okullarda dini faaliyetlerde bulunmasına izin vermiştir.

MEB’in yukarıda sayılan örgütlerle yaptığı protokollerin yanı sıra kendi yapısını da bu dönüşüme göre yeniden düzenlediği görülmektedir.

Din Öğretimi Genel Müdürlüğü: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ve diğer dini derslerin öğretim programlarını hazırlamak dışında görevi olmayan MEB’e bağlı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, Millî Eğitim Bakanlığında Diyaneti temsil eden birime dönüştürüldü. 2016’da bu birim bünyesinde müfredatları ve ders kitaplarını dine uygunluk yönünden denetleyen komisyon oluşturuldu.

⁵ <https://www.birgun.net/haber/diyanet-ten-tugvaya-jest-40-milyon-tllik-umre-683318>

Diyanet Akademisi: Diyanet Akademisi Kanunu Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabul günü olan 3 Mart'ta TBMM Eğitim Komisyonu'nda görüşüldü ve kabul edildi. Yasayla Diyanet'e, kursları eğitim kurumuna dönüştürme, eğitim kurumlarının müfredat ve materyalini hazırlama, Diyanet'e bağlı kurumlarda görev alacak olanlarla MEB okulları dâhil din eğitimi verecek kişilere akademiye eğitim alma zorunluluğu getiriyor.

Öğretmen Akademisi: Öğretmen Akademisi Kanunu, Diyanet Akademisi Kanunu'nun MEB'e uyarlanmış halidir. Bu kanun da öğretmen olma koşullarını, öğretmen yetiştirme ve atamasını üniversitelerden alarak MEB'e devrediyor. Akademiye kabulü, eğitim sürecini ve atamayı mülakata bağlayarak öğretmen seçiminde iktidarı tek otorite haline getiriyor. Amaç, dinselikleme politikasına uyum sağlamayan öğretmenlerin sisteme girişini engellemek, öğretmen yetiştiren fakülteleri akademinin (iktidarın) beklentisine yönelik program uygulamaya zorlamaktır.

Dini yapılara kamusal/kurumsal kimlik veren devlettir

Bir kısmını yukarıda andığımız devlet kurumu, vakıf ve dernekler hangi ad altında örgütlenmiş olursa olsunlar her biri bir tarikatın görünür yüzüdür. Ortak özellikleri insanların duygu dünyasını ele geçirmek, ortak amaçları kişiyi harici fikir, düşünce, duygu ve davranışlara kapatmaktır. Dinlerin kendilerine özgü metafizik soru ve sorunları, onlara getirdiği yanıt ve çözümler doğruluk değeri taşımaz ve herkes için anlamı farklıdır. Soru ve sorunlara bilimin yöntemiyle çözüm arayanların dinin iddialarını tartışması da bir o kadar anlamsızdır. O nedenle bu yazıda muhatabımız din ya da dinciler değil, can ve mal güvenliği kadar akıl sağlığımızı korumakla da yükümlü olan devlettir. Zira devletin asli görevi, yalnızca fiziksel sınırları korumak değil, aynı zamanda yurttaşlarının zihinsel sınırlarını da dogmatik saldırılardan korumaktır. Bir yapının 'sivil toplum' maskesi altında, bireyin muhakeme yeteneğini felç ederek onu sorgusuz bir biat kültürüne hapsetmesi, kamusal bir güvenlik sorunudur. Bilginin deneyi, aklın ise şüpheyi esas aldığı modern dünyada dogmaların kurumsal kimliklerle toplumsal alanı domine etmesine seyirci kalmak, laiklik ilkesinin ve bilimsel özgürlüğün tasfiyesi, kamusal fikirlerin kamusal alanın dışına itilmesi anlamına gelir. Bu nedenle kamusalı temsil ettiği varsayılan devlet, eğitimi her türlü akıl dışı müdahaleden korumakla yükümlüdür. Fakat gerçek şu ki devletin cemaat, cemiyet ve tarikat tipi yapılara kamusal kurumlarda verdiği rol ve onların kamu kurumlarındaki faaliyetleri bir inanç pratiği değil, bireyin/toplumun aklını kullanma girişimini engellemeye yönelik ortak bir saldırdır.

Dinin Nüfuz Alanını Genişletme

Psikolojik danışmanlık ve ruh sağlığı hizmetleri, bilimsel ve nesnel ölçme değerlendirme yöntemleriyle psikologlar ve psikolojik danışmanlar tarafından verilir. Nitekim okullarda akademik eğitim almış, etik ilkeleri bilen ve uyan psikolojik danışmanlar bu amaçla kadrolu olarak görev alabilmektedir. Din

görevlilerinden beklenen manevi danışmanlık ise protokollerden de anlaşılacağı üzere, bilimsel zeminin tamamen dışındadır. Din adamlarının aldığı eğitim çocukların ve gençlerin ruhsal gelişimine katkı sunamayacağı gibi cezaevi ve hastaneler gibi yetişkinlerin bile ruh sağlığını bozan veya ruh sağlığı bozulmuş kişilerde görülen depresyon, travma, anksiyete, istismar gibi vakalara müdahale yetkinliği kazandırmaz.

Buna rağmen, özellikle toplumun en kırılgan kesimini oluşturan çocukların, gençlerin ve mahkûmların bilimsel uzmanlık yerine dini otoriteye yönlendirilmesinin bir nedeni olmalıdır. Tamamı politik olan nedenleri bir tümcede özetlersek amacın dini kurum ve yapıların nüfuz alanını genişleterek kamu hizmetinin anlam değiştirmesini ve toplumsal dönüşümü sağlamak olduğunu söyleyebiliriz.

Kamusal Alanın Din ile Düzenlenmesi

Milli Eğitim Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ve Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Diyanet İşleri Başkanlığı ile imzaladığı protokoller, masum bir manevi destek işbirliği gibi sunulsa da Türkiye'de uzun süredir adım adım ilerleyen kamusal alanın dinselleştirilmesi politikasının yeni ve kritik bir adımıdır. Diyanet İşleri Başkanlığı, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü gibi bakanlık birimleri dâhil tarikat örgütlerinin fiilen eğitim, gençlik ve sosyal hizmet alanlarına çekilmesi, dinin bireysel bir inanç alanı olmaktan çıkarılıp devlet eliyle organize edilen bir toplumsal kontrol aracına dönüştürülmesi anlamına gelmektedir. Çünkü uygulama, devleti tarafsız bir hizmet sağlayıcı olmaktan çıkarıp belirli bir dini anlayışın taşıyıcısı haline getirmektedir. O nedenle okullarda, cezaevlerinde, hastanelerde, öğrenci yurtlarında ve gençlik merkezlerinde "manevi danışmanlık" adı altında din adamlarının görevlendirilmesi, sosyal destek uygulaması olarak değerlendirilemez.

"Manevi danışmanlık" uygulamasının arka planında yatan temel hedeflerden biri, toplumsal ve bireysel sorunları yapısal ve siyasal nedenleriyle değil, bireyin "manevi yetersizliği" üzerinden açıklamaktır. Hasta veya mahkûm olarak yaşama arzusu zedelenmiş insanlar, eğer eğitim düzeyleri düşük, sosyal ve psikolojik destekten yoksun iseler yaşadıkları ruhsal krizlere irrasyonel çareler arayabilirler. Sosyal sorunlara hızlı ve yüzeysel çözümler üretme çabasındaki devlet tam da bu noktada devreye girerek sorunları müneccime havale eder. Kendisini din adamına, dini düşünceye bağlayan kişiden devletin beklediği davranış, içinde bulunduğu yoksulluk, umutsuzluk ve gelecek kaygısını ekonomik, sosyal (eşitsizlik ve adaletsizlik), eğitimsel nedenlere değil sabır, kader ve tevekkül eksikliğine bağlamasıdır. Yaşadığı problemin nedeni olarak kendisini gören kişi, boyun eğen ve kabullenen biri olacaktır. Böylece kişi hak talep eden bir özne olmaktan da çıkacaktır. Özellikle gençlerin eleştirel bilinç edinmeden dini telkinlerle yönlendirilmesi, iktidarın arzuladığı "itaatkâr nesil" hedefiyle birebir örtüşmektedir. Dinin kamusal alandaki rolü ve dinlerden beklenen budur.

Bilimin Yerine İnancın İkame Edilmesi

Dini kitlesel eğitimin bilgi kaynağı ve öğretici aktörü haline getirenler, okullardaki rehberlik servislerinin bilimsel bir disiplin içinde çalıştığını bilir: Psikolojik danışman, takip ettiği kişi ve vakıayı değerlendirmek için veri toplar; topladığı verileri ve değerlendirmesini sonraki uzmana aktarmak için kaydeder. Sadece günah, sevap, ahiret, kader, sabır gibi soyut söz ve telkinle, herhangi bir veriye, etik ilkeye ve yasaya bağlı olmaksızın çalışan din görevlilerinin manevi danışman adı altında bu alana davet edilmesi, bilimin yöntemlerine olan güveni zedelemekle kalmaz öğrencide 'sorunumun çözümü hangisinde' gibi kafa karışıklığına neden olur. Mesleki rol ve sorumlulukların belirsizleşmesinin yol açacağı dualitenin bilimsel bilgiye duyulan güveni sarsmak gibi dolaysız sonuçları olması kaçınılmazdır. Din görevlilerinin, psikolojik danışmanların yerini alması bile onun yetersiz kaldığı bir boşluğu dolduran biriymiş gibi sunulması, bilimin yerine inancın ikame edilmesi anlamına gelir.

Maliyetsiz Tedavi!

Din görevlilerine psikolog ve hatta nörolog rolü verilmesi fikri de eğitim ve sağlık giderlerini kamusal hizmet olmaktan çıkarmaya çalışan kapitalistten çıkmıştır. Kapitalizm, din adamlarına bu tıbbi görevi teklif ederken eğitim kurumlarına rehber öğretmen ataması, cezaevleri ve hastanelere psikolojik danışman desteği gibi cari giderlerden tasarruf edilebileceğini mutlaka hesaba katmıştır. Klinik ve tıbbi müdahale gerektirdiği için tedavi gideri çıkarabilen profesyonel desteğe göre dini danışmanlık oldukça ucuz ve kolaydır. Kapitalizmin kar hırsı, tedavi maliyetinden kurtulma uğruna psikolojik sorunların dini söylemlerle bastırılmasını görmezden gelir; insanların profesyonel yardımı reddedip cinci hocaya gitmesi, çocukların cemaat yurt ve okullarında istismara uğraması gibi sonuçlarını umursamaz.

Son Söz

Manevi, maddi olmayan, soyut yani elle tutulup gözle görülmeyen, ölçülemeyen duygu, düşünce, inanç ve ruhsal durumu ifade eder. Hayvanlara özgü bu hallerin bitkilerde de olduğunu öne süren bilimsel çalışmalar mevcuttur. Yakından tanıdığımız kediler, köpekler, atlar, maymunlar ve diğerleri düşünebiliyor mu, bir inanca sahipler midir bilmiyoruz fakat duyguları ve ruhsal bir dünyaları olduğu bilinmektedir. Hatta dost ve düşmanlarını ayırt edebildiklerine göre bir "değer"e sahip oldukları bile söylenebilir. Sevgi, saygı, hoşgörü; iyi-kötü, güzel-çirkin, haz verenle vermeyen ayrımı da sadece insan duygusunu yansıtan manevi durumlar değil. Öte yandan insanla hayvan arasındaki duygusal bağ da tek taraflı değil. Öyleyse bilimin bize söylediğine, gözlem ve deneyimlerimize başvurarak duygunun inançla var olan ve incindiğinde onunla sağaltılan bir şey olamayacağını söyleyebiliriz.

İnsanların yaşadığı veya yaşayabileceği manevi sorunları dini telkinle çözmeyi amaçlayan girişimler, insan maneviyatının dini inançla ilgili olduğu varsayımına dayanmaktadır. Bu varsayıma göre ruhsal problemlerin tek nedeni itikat yoksunluğu veya eksikliğidir. Dolayısıyla çözüm de eksik olanı veya hiç olmayanı tamamlamak biçiminde olacaktır. Oysa bir nedene bağlı olarak ortaya çıkan fiziki rahatsızlık gibi psikolojik rahatsızlık da bir nedenle ortaya çıkar ve bu neden bilinmeden ne önleyici tedbir alınabilir ne de tedavi edilebilir. Nedeni bilip önleyecek, gerektiğinde tedavi edecek olan ise psikoloji bilimidir.

Tüm bunların ötesinde, toplumdaki bozulmanın yurttaşların manevi yetersizlikleri, dini inançlarındaki zayıflama ve benzeri nedenlerle gerçekleştiği, topluma devlet eliyle din zerk edilerek toplumdaki ahlaki sorunların çözüleceği iddiası da Türkiye'nin epeyce süredir izlediği devlet politikalarının ürettiği nesnel gerçeklik tarafından yanlışlanmıştır. Toplumun devlet eliyle dinselleştirilmesi özel olarak 1980'lerin Türk İslam Sentezi politikalarıyla başlamış, ardından 2002 yılında AKP'nin iktidara gelmesiyle tepe noktasına varmıştır. Ancak Türkiye'nin bugün küresel bir uyuşturucu ve mafya/çete merkezi haline gelmiş olması, kadın cinayetlerinin ve kadınlara yönelik şiddet-taciz-tecavüz benzeri suçların durmaksızın artıyor olması, çocukların istismar-çeteleşme-işçileşme üçgeni içinde sıkıştırılmış olması, Türkiye'de sokakta gezen herkesin bildiği ancak adalet mekanizmalarına yansıtılmayan (veya sadece politik menfaatler için taraflı olarak yansıtılan) yolsuzluk-adam kayırma-rüşvet mekanizmaları içinde boğulmuş olması gerçeği, devletin toplumu dinselleştirerek ahlaki düzeltme iddiasının geçersiz hale geldiğinin açık kanıtlarıdır. Bu tartışma götürmez kanıtlar, görmek isteyen herkesin gözü önünde apaçık durmaktadır.